

Юрії Кашпур,
канд. психол. н., доцент,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова,
Оксана Скляр,
асистент,
Київський національний
університет імені Тараса Шевченка

**ПРОБЛЕМА СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЛЯ НАД ДІТЬМИ:
ДОСВІД ЦЕНТРУ ДОПОМОГИ ДІТЬМ «МІСТО ЩАСЛИВИХ ДІТЕЙ» (м. Київ)**

У статті подано напрацювання спеціалістів Центру допомоги дітям «Місто щасливих дітей» стосовно виявлення фактів сексуального насилля над дітьми, що перебувають у закладах інтернатного типу. Доведено необхідність створення на державному рівні чітких протоколів щодо надання допомоги та розслідування зазначених обставин.

Yurii Kashpur,
Oksana Skliar

**PROBLEM OF SEXUAL VIOLENCE AGAINST CHILDREN:
EXPERIENCE OF CHILDREN CARE CENTER “CITY OF HAPPY CHILDREN” (Kyiv)**

The article describes the achievements of specialists of the Center for children “City of Happy Children” on identification of sexual abuse against children who stay in institutions outside their family. The necessity of development of national-level clear protocols to assist and investigate these incidents is proved.

У процесі онтогенетичного розвитку особистості відбуваються модифікації уявлень про себе, про інших та навколишній світ, а також про досить складні для особистості цінності (поваги, довіри, взаємності, близькі стосунки). Цей процес є надзвичайно хитким та залежить від багатьох паралельних складових, що можуть діяти як конструктивно, зміцнюючи позиції та ставлення, так і руйнуюче, провокуючи дифузність та викривленість особистісних утворень. Факторами, що беззаперечно травмують дитину, є нехтування її потребами, фізичне та психологічне насилля. На відміну від дорослих, коли дитина стає жертвою насилля, через швидкоплинність фаз розвитку та сенситивність до окремих чинників, вона завжди попадає в критичну зону цього процесу, і це незворотно впливає на становлення її Я-концепції та на весь подальший життєвий шлях зростаючої особистості.

Особливо жорстоким видом насилля є сексуальне, наслідком якого є найтяжчі психологічні травми. Серед них вирізняють втрату базової довіри до себе та світу, зневіру у можливості перемоги «добра над злом», скептичність у ставленні до проявів турботи та загострення механізмів захисту щодо себе, схильність до негативізму по відношенню до будь-якої ситуації [2]. Травма, яку дитина отримує внаслідок сексуального насилля, породжує подальшу включеність дитини до так званого циклу «жертва-насилльник» в ролі жертви або ж насильника.

Центр допомоги дітям «Місто щасливих дітей», що розташований у м. Києві на вул. Полярна 7-А, тел. 464-10-65, <http://mistoditey.org/ua>, було створено у 2007 році з метою тривалого перебування дітей та надання їм комплексної соціальної, психолого-педагогічної, соціально-медичної, юридичної та інших видів допомоги, а також для надання соціальної та психологічної підтримки сім'ям з дітьми. Серед широкого кола завдань та напрямків роботи закладу найбільш актуальними на сьогодні є: соціально-правовий захист дітей; проведення психолого-реабілітаційної корекції з урахуванням індивідуальних потреб кожної дитини, що опинилася в складних життєвих обставинах; сприяння місцевим органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування у соціальному супроводі дітей, які вибули з Центру і виховуються у сім'ях опікунів, піклувальників, прийомних сім'ях, дитячих будинках сімейного типу; розробка рекомендацій для педагогічних та соціальних працівників, батьків або осіб, що їх замінюють, з питань соціально-психологічної реабілітації дітей. Перед тим, як потрапити до означеного закладу більшість дітей зазнали знущань з боку своїх батьків, родичів та інших людей, що мали місце в їх житті.

У своїй практичній діяльності з дітьми, що пережили сексуальне насилля, ми опираємося на результати досліджень відомих фахівців. Серед них зустрічаються зарубіжні (К. Леві-Строс, К. Лоренс, С. Палмер, Е. Фромм) і вітчизняні (Н. Максимова, К. Мілютіна, І. Малкіна-Пих) вчені, що приділяли багато уваги вивченню таких різновидів насилля у родині, як фізичне та сексуальне. Зокрема, І. Малкіна-Пих визначає сексуальне насилля як використання дитини дорослою людиною або іншою дитиною для задоволення сексуальних потреб або з корисливих цілей [3]. У польському ж законодавстві це поняття має

дещо розширене значення і відповідає поняттю «розпусного акту» чи «акту розтління», які, згідно Цивільного Кодексу, включають всі дії, що мають на меті збудження чи задоволення статевого потягу – не тільки через статевий акт, але також через роздягання перед дитиною, торкання її/його статевих органів чи примус дитини торкатися статевих органів кривдника [2]. Неоднозначність трактувань у різних джерелах створює перші труднощі у роботі. Адже перейняти зарубіжний досвід інтерпретації чи корекції наслідків зазначеного явища повною мірою не вдається через розрізненість підходів.

Проблема реабілітації дітей, що пережили сексуальне насилля для спеціалістів ЦДД «Місто щасливих дітей», хоч і стала вже звичним явищем та кожного разу при виявленні подібних фактів є важким тягарем, що лягає на плечі персоналу. Адже велика кількість поведінкових проявів та ступінь травмованості дитини не завжди дозволяють своєчасно зреагувати та надати цільову комплексну допомогу. При виявленні такої інформації та під час проведення потрібних реабілітаційних заходів, педагоги, психологи, медики Центру повинні працювати злагоджено, послідовно та оперативно. З цього приводу по ситуаціям, які стосуються сексуального насилля дитини збираються відповідні наради та запроваджується комплекс методів щодо задоволення потреб конкретної дитини. З метою захисту прав та інтересів дітей, результати діагностичних обстежень та корекційної роботи направляються до органів кримінальної міліції та служб у справах дітей з метою більш детального вивчення фактів щодо фізичного та сексуального насилля та розбещення дітей. Державні служби неохоче реагують на ці звернення, а фахівці цих установ під час розслідування керуються, скоріше за все, власною інтуїцією, аніж визначеної законом процедурою. Все ж, у подібних справах основну роль відіграє людський фактор, бо чітко визначеної процедури не має. І тому, шляхом спроб та помилок, ЦДД «Місто щасливих дітей» вдалося налагодити алгоритм роботи з багатьма державними установами та розробити методіку роботи з дітьми, що пережили сексуальне насилля.

Аналізуючи досвід роботи нашого закладу та методичну літературу з проблеми сексуального насилля над дітьми, вдалося скласти перелік причин, які заважають встановленню цього факту і цим самим ускладнюють роботу щодо надання допомоги підліткам:

- діти молодшого віку здебільшого не розуміють, що зазнають насилля і сприймають його як специфічну форму спілкування;
- викриття сексуальних злочинів для підлітків є важким і болісним процесом. Підліткам важко розкриватися, проговорити все, що з ними відбулося. Особливо хлопчики дуже важко переживають навішування ярлика «жертви»;
- найближче сімейне оточення, зазвичай, не звертає увагу на особливості поведінки дитини, яка зазнає сексуального насилля та на насильника. Навіть при наявності спогадів і доказів, які підтверджують факти насилля, рідні та близькі люди заперечують це або дотримуються принципу «не виносити сміття з хати» аби на пережити сорому. Спрацьовує механізм самозахисту та заперечення наявності в сім'ї насильника;

– спеціалісти організацій (вихователі, вчителі школи, медики, соціальні працівники, слідчі) не володіють достатніми знаннями та досвідом задля вчасного виявлення ознак насилля та роботи з ним. Також відсутні адаптовані методіки, спрямовані на діагностику насилля та програм роботи з такими дітьми [2].

Не дивлячись на жорстокість явища сексуального насилля, потенційними агресорами, зазвичай, бувають люди з найближчого сімейного оточення: батько, вітчим, мати, брат, сестра, дядько, дідусь, друг сім'ї та однолітки й діти старшого віку, а також незнайомі люди. Якщо насильником є близька до дитини людина, що постійно вчиняє над нею насилля, та дитина сприймає ці стосунки як особливі. Зазвичай, дорослий намагається зберегти факт насилля в таємниці. Тому кривдник вказує на «секретність» взаємостосунків, перетворює акт насилля в гру, називає свої статеві органи словами-замінниками, обіцяє дитині подарунки та привілеї в заміну за збереження таємниці або, навпаки, залякує розкриттям їхніх відносин та звинуваченням дитини у всьому, що відбулося [4].

Особливо важливо при роботі з дітьми фіксувати прояви пережитого сексуального насилля. Основними і зрозумілими для персоналу є специфічні поведінкові реакції постраждалих від насилля: сексуалізована поведінка, надмірна цікавість до власних статевих органів, що проявляється в самостимуляції геніталій (мастурбації, в тому числі прилюдній); імітація статевого акту (з дітьми, іграшками) в процесі гри; схиляння інших дітей до сексуалізованої поведінки (наполягання на демонстрації статевих органів, оральний секс, торкання до інтимних частин тіла); використання нових, до цього невідомих назв, для опису сексуальних органів і сексуальної активності; у грі з однолітками проявляють елементи сексуального насилля; розігрування сцен сексуального насилля з використанням іграшок і ляльок, або малюванням рисунків, що мають подібні елементи; підвищена увага до осіб протилежної статі (маленькі дівчатка поводять себе як дорослі, зрілі жінки, фліртують, намагаються привернути до себе увагу дорослих чоловіків); уникання, страх осіб протилежної статі, відмова вступати з ними в будь-який контакт; раптові безпідставні зміни настрою, які характеризуються плачем, агресією, униканням контактів з дорослими та однолітками; розлади харчування та сну; прояви саморуйнівної поведінки (зловживання алкоголем або токсичними

речовинами, проституція або нерозбірливі статеві зв'язки, завдання шкоди собі, погрози суїцидом або спроби самогубства) [1].

І хоча приведені особливості не розкривають всієї суті явища сексуального насилля над дітьми, а кількість фахівців з цієї проблеми є недостатньою для повноцінної роботи з постраждалими від насилля, існує ще проблема законодавчого характеру, яка не дозволяє об'єктивно та всесторонньо розпочати систематичні зміни в цій сфері. Підтвердження акту насилля часто є неможливим через переміщення малолітніх з одного закладу до іншого. Також встановлення факту насилля медичним шляхом не відбувається одразу, частіше доказом слугують анатомічні пошкодження. Відтак, означена проблема потребує комплексного перегляду та розробки чіткого алгоритму щодо виявлення фактів насилля, методичних інструкцій щодо розслідування для фахівців різних інстанцій та надання допомоги постраждалим неповнолітнім за різними напрямками на державному рівні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Журавлева Т. Помощь детям – жертвам насилия / Т. Журавлева, Т. Сафонова, Е. Цымбал. – М. : Генезис, 2006. – 112 с.
2. Попередження, виявлення і подолання випадків насилля в сім'ї та жорстокого поводження з дітьми : тренінговий курс / [автори-упорядники : Т. Журавель, Н. Коробченко, О. Нікітіна, О. Сафронова; за заг. ред. О. Безпалько, Т. Журавель]. – К. : ВГЦ «ВОЛОНТЕР», 2010. – 168 с.
3. Психология поведения жертвы. Справочник практического психолога / автор-упоряд. И. Малкина-Пых . – М. : Издательство «Эксмо». – 2006. – 1008 с.
4. Психологічна реабілітація дітей, які зазнали сексуального насилля : [посібник до навчального відео курсу]. – ВГО «Жіночий консорціум України», 2005. – 44 с.

Володимир Кізь,
студент,
Київський національний
економічний університет
імені Вадима Гетьмана

АНАЛІЗ ПРАВОВИХ ЗАСАД ПОПЕРЕДЖЕННЯ НАСИЛЬСТВА В СІМ'І У КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНОГО ТА УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА

У статті розкрито правові засади попередження насилля у сім'ї в контексті аналізу міжнародного та українського законодавства. Проаналізовано цивільно-правові, кримінально-правові та адміністративно-правові норми, які регулюють організацію попередження насилля в сім'ї, передбачають відповідальність за його скоєння та спрямовані на відновлення майнових та особистих немайнових прав потерпілої особи. Акцентується увага на необхідності у сфері попередження насилля в сім'ї привести існуюче українське законодавство, практику та механізми у відповідність до європейських стандартів.

Volodymyr Kiz

THE ANALYSIS OF THE LEGAL FRAMEWORK FOR PREVENTION OF DOMESTIC VIOLENCE IN THE CONTEXT OF INTERNATIONAL AND UKRAINIAN LAW

The article outlines the legal principles of prevention of domestic violence in the context of international and Ukrainian law. Civil, criminal and administrative law that govern the prevention of domestic violence are aimed to recover property and personal nonproperty rights of the person-victim are analyzed. Attention is drawn to the need to bring Ukrainian legislation, mechanisms and practice in line with European standards.

Насилство в сім'ї є однією з найбільш розповсюджених форм порушення прав людини і через свою злободенність не втрачає актуальності як у міжнародній спільноті, так і в українському суспільстві. Проблема насилства в сім'ї є водночас і дуже давньою, позаяк існує з часів створення людської сім'ї, так і новою, оскільки оновлена суспільна свідомість дає можливість у новому вимірі та крізь призму нового світорозуміння усвідомити це явище як соціальне зло, як порушення прав окремих членів суспільства. Зміна суспільної свідомості та переорієнтація на ненасильницьку парадигму здатні творити нове суспільне буття, що відповідає новим потребам і інтересам людей та відображає зміни в моральній, естетичній, правовій, релігійній, науковій та філософській формах, створюючи нове духовне життя суспільства.

Уся світова спільнота та владні структури держав приділяють проблемі насилства в сім'ї пріоритетну увагу та намагаються виробити єдину систему його попередження, ефективні правові засоби його викорінення та захисту жертв. Однією з найважливіших складових цієї системи є відповідне правове забезпечення.

З огляду на глобальність проблеми насилства в сім'ї ООН розробила відповідні рекомендації у вигляді Модельного законодавства, на яке повинні орієнтуватись держави при розробці та прийнятті